Řád tvaru

Tomáš Kubíček: *Řád tvaru. Tradicionalistické časopisy v období první republiky (analýzy a rekonstrukce)*. Brno, Host 2020. 316 stran.

V roce 2013 Jan Wiendl ve své studii „Hledání »pravé« moderny. Tvar, řád a tradice jako výzvy české literatuře a umění v meziválečném období" (in *Moderna/moderny*, Olomouc 2013, s. 170–201) vymezil základní rámec problematiky tradicionalistického myšlení o literatuře v kontextu moderní české meziválečné literatury. Svou pozornost zaměřil především na časopisy *Tvar* a *Listy pro umění a kritiku*, na jejichž obsahu rekonstruoval odlišnou variantu uvažování o moderním umění, kterou označil jako „tradicionalistický modernismus". Klíčový byl zejména argument, že tradicionalismus je produktivní vnímat jako jednu z modernistických uměleckých koncepcí, podobně jako jí byla marxisticky či levicově orientovaná avantgarda. V případě zájmu o tradicionalismus, jak zde Wiendl uvedl, by nemělo jít o vytvoření jakýchsi postav „alternativních hrdinů", ale o diferencovanější pochopení dění a procesů na meziválečné literární scéně. K tomu můžeme dospět jen tehdy, budeme-li vnímat vzájemné souvislosti a provázanost různých uměleckých koncepcí v jistém historickém okamžiku, které se navenek mohou lišit esteticky, politicky, ideologicky, konfesijně, filozoficky, ale zároveň se vzájemně prolínají, konfrontují a vztahují k širšímu dění ve společnosti.

Formuloval-li Jan Wiendl svou stať jako „výzvu" literární vědě a zamyšlení nad tradicionalismem, pak lze knihu Tomáše Kubíčka *Řád tvaru* (2020) považovat za jeden z prvních pokusů tuto výzvu přijmout a přinést hlubší vhled do způsobu, jak o moderní literatuře uvažovali kritici tradicionalistické orientace a jak se vztahovali k dobové umělecké situaci a společnosti. Je přitom otázka, zda je produktivní obě hlediska sledovat najednou, nicméně Tomáš Kubíček se o to ve své knize pokusil. Jakkoli podtitul knihy evokuje souhrnné pojednání problematiky „tradicionalistických časopisů" v první republice, tento příslib v knize není naplněn a nebylo to, jak se ukazuje v úvodních proklamacích, ani záměrem. Kubíček se totiž v knize zabývá jen určitým vzorkem, dle jeho slov „nejvýraznějšími dobovými tradicionalistickými periodiky", tedy čtyřmi časopisy (*Rozmach*, *Akord*, *Tvar*, *Listy pro umění a kritiku*), na jejichž podobu měli (autorsky či redakčně) největší vliv katoličtí intelektuálové v čele s Jaroslavem Durychem, Bedřichem Fučíkem a kritiky jako byl Jan Strakoš, Miloš Dvořák a některými dalšími literáty z katolického prostředí (stranou pozornosti tak zůstaly časopisy jako *Řád*, *Poesie*, *Archa*, *Na hlubinu* ad.). Na vybraných statích pak Kubíček sleduje postoje katolických spisovatelů k moderní kultuře, myšlení moderny, případně jejich vlastní koncepční a esteticko-filozofické představy o podobě moderního umění nebo

duchovním směřování společnosti v první republice. Jak Kubíček uvádí, cílem jeho knihy nebylo přinést „další pokus o syntézu“, ale „detailnější pohled na vývoj postavení české katolické literatury v české prvorepublikové společnosti prostřednictvím analýzy vybraných tradicionalistických periodik a pokusit se s jejich pomocí zrekonstruovat dramatické či rozhodující momenty v utváření vztahu katolických intelektuálů k české společnosti“ (s. 11–12).

V úvodní kapitole věnované umělecké situaci po skončení první světové války autor zdařile charakterizoval historický kontext, proměny způsobu uvažování o úkolech umění, které „se stává součástí projektu společenské přeměny a aktivně se chce podílet na »stavbě nového světa«“ (s. 18). Vedle hledání nových uměleckých prostředků (nového jazyka coby nového způsobu vztahování se ke světu) je dle Kubíčka jedním z nejcharakterističtějších rysů této nové situace snaha uvažovat o umění jako o formě etického úkolu (či závazku). Po úvodním obecném vymezení historického kontextu následuje v knize analýza vybraných časopisů. Jejich výběr se přidržuje tzv. genealogické linie českých katolických revuí, kterou vyznačil Martin C. Putna ve druhém dílu své *České katolické literatury 1918–1945* (Praha 2010, s. 560). Tato linie se odvíjí od zakladatelské osobnosti moderní katolické publicistiky po roce 1918, Jaroslava Durycha a jeho časopisů *Rozmach* (1923–1927) a *Akord* (1928–1933). Je zřejmé, že vzhledem k odlišnému zaměření např. *Rozmachu* a *Listů pro umění a kritiku* musí Kubíček v jednotlivých kapitolách sledovat trochu odlišnou problematiku a čtenář je tak nucen pohybovat se v širokém horizontu dobové politiky, postavení katolické církve, publicistiky, literární kritiky až po detailní rozbor estetických koncepcí, což soudržnosti a přehlednosti výkladu příliš neprospělo.

V kapitolách věnovaných jednotlivým časopisům Kubíček vybírá konkrétní texty, na nichž demonstruje myšlenkové a hodnotové ukazatele „tradicionalismu“, podrobuje je jakémusi druhu „close reading“, soustředěné interpretace, která se velmi osvědčuje například u textů Jaroslava Durycha. Na první pohled tedy Kubíček postupuje stejně jako Martin C. Putna — zabývá se vybranými publicistickými příspěvky z dílny Durycha a jeho redakčních kolegů, objasňuje historický kontext jejich vzniku, referuje o příčinách rozchodu s Janem Scheinostem, o Durychově zavržení fašismu a tíhnutí ke konzervativismu (jediným východiskem z krize je přimknutí se ke katolické víře), jak se promítalo do výrazů jako *renesance duchovních hodnot* a *národní kultura* v úvodníku *Akordu* v roce 1928. Kubíček nakonec na základě analýz vybraných Durychových článků sumarizuje, že Durych nenabídl žádnou jednotnou estetickou koncepci moderního umění. Není tedy příliš zřejmé, proč se v souvislosti s tradicionalismem Durychovou publicistikou vůbec zabývat, když se další výklad věnuje výhradně estetickým koncepcím, které se začaly formovat v časopisech, jako jsou *Tvar* či Fučíkův *Akord*. Byla role *Rozmachu* pro nastupující katolickou generaci skutečně tak „zakladatelská“ a „iniciační“ (s. 66)? Neměl

nakonec v tomto směru větší vliv Josef Florian nebo francouzští myslitelé jako Henri Brémond se svým konceptem „čisté poezie“ (vliv na Jana Strakoše, Miloše Dvořáka) nebo Jacques Maritain s filozofickými podněty tomismu a personalismu (vliv na Václava Renče, Rudolfa Černého)? Ačkoli se kritici jako Strakoš či Dvořák setkávali s Durychem na stránkách stejných časopisů, o literatuře přemýšleli ve zcela odlišných intencích, jejich pohled byl poučený estetikou, filozofií, zájmem o etiku uměleckého díla. Ostatně, Kubíček si je tohoto rozdílu vědom a v knize se zabývá i souvislostmi těchto odlišností.

Skrze projevy mladé generace autorů a kritiků, kteří v obou Durychem vedených časopisech začínají svou literární dráhu, pak výklad volně přechází k vlastním časopisům této mladší generace katolických intelektuálů, tedy *Tvaru* (1927–1932), *Listům pro umění a kritiku* (1933–1937) a *Akordu* (1934–1939) — na jejich literárněkritickém obsahu už Kubíček interpretuje specifika zdejšího uvažování o literatuře a rekonstruuje základní aspekty tradicionalistické estetiky. Zde má ústřední význam osobnost Bedřicha Fučíka, kterého Kubíček považuje za programového kritika (resp. editora a redaktora), který „svůj program formuluje prostřednictvím konkrétních kritik“ (s. 196). Objasňuje se tu motivace kritických postojů vůči literárním projevům levicové avantgardy nebo pragmatismu děl Karla Čapka, vůči kterým se začala formovat jiná varianta moderního umění založená na novém koncepčním uchopení vztahu života a díla, jež směřovalo k „řádu tvaru“, vnitřní etice díla.

Pro upřesnění je třeba podotknout, že Fučík a celá generace autorů kolem něho nijak cíleně neformulovali program jakési komplexní „tradicionalistické estetiky“, ostatně, ani pojem *tradice* nepatří zrovna k nejfrekventovanějším výrazům jejich slovníku. Kubíček však ve své knize na vybraných literárněteoretických a filozofických statích Bedřicha Fučíka, Jana Strakoše, Miloše Dvořáka, Jana Čepa, Jana Zahradníčka, Václava Renče a dalších přesvědčivě dokládá, že zde existovaly elementární shody v pojetí básnického úkolu, pojmové průniky, a interpretačně přesvědčivým způsobem jejich myšlenky rozvíjí. Jako klíčové prvky této varianty tradicionalismu Kubíček identifikuje pojmy *tvar* a *řád*, které se promítly i do názvu jeho knihy. Jedním z hlavních rysů tradicionalismu u těchto autorů bylo vnímání díla jako součásti „nadosobního řádu, který však není ideologicky předjednán, ale má schopnost přivést člověka prostřednictvím umění k životu jako nadosobnímu řádu“ (s. 197).

Kapitoly věnované časopisu *Tvar* proto z hlediska tradicionalismu představují největší přínos Kubíčkovy knihy. Autor analyzuje, jakých definic a nejrůznějších pojetí se dostalo pojmu *tvar* coby označení „nového pojetí vztahu k literatuře“ (s. 128) a jednomu z „nejkomplexnějších estetických pojmů přelomu dvacátých a třicátých let“ (s. 128). Jak Kubíček dokládá na případě *Listů pro umění a kritiku*, pojmy *řád* či *tvar* ve stejné době používal Fučík, Dvořák, Vančura, Šalda, ale i strukturalisté, pro něž jsou *Listy* do založení

Slova a slovesnosti (1935) jednou z hlavních publikačních platforem. Zajímavě jsou přitom rozkrývány paralely se strukturalistickým uvažováním, které však vycházelo z jiných zdrojů a rozvíjelo se spíše paralelně vedle tradicionalistické estetiky. Především ve Fučíkově pojetí *tvaru* rezonovala (dobovými potřebami třicátých let iniciovaná) tendence hledat skrze umění novou celistvost (řád), hodnotové ukotvení člověka v souřadnicích spirituality (vědomí metafyzického přesahu) i užším vztahu k národnímu vědomí, které Kubíček diferencuje od primitivního nacionalismu a dokládá to na často užívaných výrazech jako je *rodná země*, *rodný kraj*, *rod*.

Hlavním přínosem knihy Tomáše Kubíčka je zejména diferencovanější pohled na to, co se mnohdy nepříliš přesně označovalo za *katolickou publicistiku* — ukazuje se, že výklad o Durychovi posloužil hlavně pro odlišení pozdějších postojů mladších kritiků, jako zcela jiné uvažování o literárním díle a jeho úkolech. Jak Kubíček dokládá, pojmy *literatury* (*umění*) a *života* u Durycha splývaly s pojmem *víry*. Je evidentní, že Durych zastával konzervativní (tedy nikoli tradicionalistické) postoje k modernímu umění, šlo mu zejména o to, v moderní hodnotově rozkolísané společnosti upevnit principy katolické víry — volil přitom jiné prostředky než dosavadní konzervativní katolicismus (namísto moralizování útočná polemičnost), nicméně cíle byly velmi podobné. Naproti tomu se v koncepcích Bedřicha Fučíka a dalších autorů publikujících na stránkách vybraných časopisů volně formoval model *tradicionalistického modernismu*, tedy jiného způsobu vztahování se k situaci moderního světa skrze umění (resp. života v umění). Tento vztah se odvíjel od potřeby hodnotového ukotvení jak v rovině horizontální (minulost, přítomnost, budoucnost), tak vertikální (význam vědomí transcendence, přesah pozemského života).

Zbývá se ještě zamyslet nad celkovou koncepcí knihy Tomáše Kubíčka a použitým metodologickým hlediskem, resp. tím, jaký posun ve zkoumání tradicionalismu jeho kniha představuje. Právě metodologické hledisko bylo totiž v knize vymezeno poměrně volně, anotace na deskách knihy odkazuje ke strukturalistické analýze, nicméně při bližším pohledu na způsob výkladu lze usoudit, že se autor inspiroval zejména v oboru mediálních studií a tzv. obsahové analýze. Ta spočívá v podrobné analýze (kvantitativní či kvalitativní) obsahu časopisu, umožňuje popsat či systematizovat projevy obsahů komunikace. Záměrem knihy však nebylo důsledné aplikování tohoto klasického nástroje mediálních studií, ale především snaha zodpovědět poměrně široké a různorodé spektrum otázek, přičemž každá z autorem položených otázek odkazuje k odlišnému metodologickému hledisku, a tedy i jinému způsobu tázání, což přehlednosti knihy neprospělo — najdeme zde otázky vztahující se k literární historii (role a vliv Jaroslava Durycha na prostředí katolických intelektuálů), sociologie (střet katolické a liberální společnosti a jeho obraz v publicistice na stránkách vybraných periodik) či estetiky (lze na stránkách

vybraných periodik vysledovat nějakou souvislou estetickou koncepci?). Nejvíce přínosné jsou zejména pasáže, kde se Tomáš Kubíček pozastavuje nad konkrétním textem konkrétního autora, interpretačně rozvíjí jeho myšlenky, usouvztažňuje je s dalšími dobovými texty, nachází cenné paralely a pojmové shody.

Jako nepříliš funkční se však ukazuje snaha hledat „tradicionalismus" v tom, co Kubíček označuje jako „redakční praxi" nebo „šéfredaktorskou koncepci" (s. 189), jak se to nejčastěji děje na příkladu Bedřicha Fučíka a jeho redakce *Tvaru* a *Akordu*, potažmo *LUK*u. „Redakční praxe" (nebo redakční záměr) zahrnuje množství přímých či nepřímých vlivů, které lze zpětně rekonstruovat jen velmi omezeně, a to s pomocí dochovaných pramenů, tedy zejména korespondence — takové materiály však autor ve své knize nevyužil. Jako příloha byla ke knize připojena bibliografická analýza čtyř zkoumaných časopisů, kde byla aplikována metodika kvantitativní obsahové analýzy, o jejímž přínosu pro literární historii nejsem příliš přesvědčen, protože získaná data budou relevantní jen z hlediska širší komparace meziválečných periodik. Přínosnější pro literární historiky by mohlo být zpracování článkové bibliografie. Knihu v závěru doplňuje přehledová kapitola věnovaná literárním časopisům v letech 1918–1938, nicméně je třeba připomenout, že za první republiky se literární komunikace odehrávala ve velké míře také v denících či dalších kulturně-politických periodikách nejrůznějšího zaměření a bylo by nepřesné je z celkového pohledu na literaturu vydělovat.

Z knihy Tomáše Kubíčka je jasně patrné, jak obtížný historiografický problém psaní o tradicionalismu představuje — je totiž třeba se vyrovnat se skutečností, že v rámci meziválečné literární scény neexistoval „tradicionalismus" jako uvědoměle rozvíjená jednotná estetická koncepce; ale že je spíše výsledkem zpětného literárněhistorického zhodnocení konkrétních textů (studií, recenzí, polemik), o které se ve své knize pokusil také Tomáš Kubíček. Jeho kniha tedy vstoupila do situace, kdy pojmy jako *tradicionalismus*, *tradicionalističtí autoři*, *tradicionalistická publicistika* nejsou v české literární historiografii nijak ustálené, což odpovídá dosavadnímu nezájmu literární historie o tradicionalistickou či konzervativní kulturní publicistiku včetně specifik tohoto způsobu myšlení o literatuře a umění. Nad zmíněnými pojmy se proto bude třeba znovu zamyslet a nepoužívat je nereflektovaně, bez využití odborné literatury, jak se to bohužel děje i v knize *Řád tvaru*. Nelze pak zjistit, jak jim autor rozumí a jak se vztahují k dobové literární situaci (co je to „tradicionalismus", co přesně je na kritikově uvažování „tradicionalistického", jaký je rozdíl mezi „tradicionalistickým" a „konzervativním" atp.). Katolicky či spirituálně orientovaná literární publicistika nebyla v meziválečném období jediným reprezentantem tradicionalismu, stačí jen namátkou zmínit osobnosti jako Arne Novák, Pavel Fraenkl, Jan B. Čapek, Josef Laichter, Jindřich Vodák, Josef Knap, Jan V. Sedlák a řadu dalších — „tradicionalismů"

bylo zkrátka více, zahrnovaly různé možnosti přístupu k moderní literatuře, uvažování o vztahu literatury a života atp. Nebylo by však spravedlivé tuto výchozí pojmovou nedůslednost vztahovat k vlastnímu Kubíčkovu výkladu a interpretačním výkonům. Do budoucna se spíše nabízí otázka, zda je produktivní „tradicionalismus" hledat v redakční koncepci jednoho časopisu, zda se spíše nezaměřit na myšlení o literatuře konkrétní osobnosti. Kubíčkovo pojednání o uvažování Fučíka, Čepa i dalších ukazuje, že takový přístup má smysl. Téměř sto let staré texty mohou přinášet do myšlení o literatuře stále živé podněty i pro naši současnost — na takovou tradici je dobré navazovat.

Lukáš Holeček

Jaký Pondělíček, takový Kundera

Jan Novák: *Kundera. Český život a doba*. Praha, Argo/Paseka 2020. 879 stran.

Jean-Dominique Brierre: *Milan Kundera. Život spisovatele*. Přeložila Lucie Šavlíková. Praha, Argo 2020. 360 stran.

Milan Kundera to nemá snadné. Život spisovatele, který opakovaně zdůrazňuje, že podstatné je dílo, nikoli osoba autora, je probírán na stránkách deníků, společenských týdeníků i literárních měsíčníků. V průběhu několika měsíců totiž vyšly hned dva jeho životopisy, přičemž zejména první z nich, obsáhlá kniha Jana Nováka *Kundera. Český život a doba*, se z pohledu médií stal hitem sezóny. Oborová bibliografie české literární vědy, evidující minulou i přítomnou literární publicistiku, registruje ve svých databázích tři měsíce po vydání více než stovku příspěvků na téma Novákovy knihy, a to stranou pozornosti bibliografů zůstávají nespočetné diskuze a hádky, jež tento titul vyvolal v nepřehledném prostoru sociálních sítí či autorských blogů. Naproti tomu Kunderova biografie z pera Jean-Dominique Brierra potenciál vyvolat zájem širší veřejnosti spíše postrádá.

Dosavadní, vysoce kontrastní ohlas Novákovy knihy byl již několikrát popsán a je očividné, že se „spor o Kunderu" z léta 2020 podobně jako souběžně probíhající debata o historickém revizionismu („Pullmanova aféra") stal dalším tématem, které ukazuje, jak zásadní je pro současnou společnost vztah k československým dějinám druhé poloviny 20. století. Na okraj pouze doplňme, že reakce na Novákova *Kunderu* vnesly do probíhajících polemik prvek generačně-estetický, v jehož důsledku se svářící se strany do jisté míry paradoxně přeskupily (Vladimír Just).

Charakteristika většiny podstatných rysů Novákova životopisu již zazněla a cílem přítomného textu není rozvádět oprávněné výtky, jež na autorova